

CÍRKEVNÍ FONDY V ZEMSKÉM ARCHIVU V OLOMOUCI

Štěpán Kohout

Olomoucká pobočka původně Krajského archivu Olomouckého kraje se sídlem v Janovicích u Rýmařova, od roku 1960 pak Státního (dnes Zemského) archivu v Opavě, vznikala postupně od roku 1950, kdy do někdejší kanovnické residence na Wurmově ulici č. 11 byly nastěhovány fondy olomoucké konsistoře a kapituly. Roku 1996 archiv budovu, skýtající nyní přístřeší arcibiskupské knihovně, opustil a přestěhoval se do novostavby v ulici U Husova sboru č. 10. Nové, prostorné a nesrovnatelně moderněji vybavené sídlo umožnilo sestěhovat dohromady fondy z celkem čtyř dosavadních pracovišť: kromě Wurmovy ulice okupoval archiv ještě část přízemí konviktu v olomoucké Universitní ulici, přízemí dvou křídel a druhé patro věže zámku v Kroměříži a především jmenovaný zámek v Janovicích. Všechny depositáře ukrývaly též fondy církevních institucí, a to v takovém rozsahu, jež činí náš archiv tak trochu výjimečným.

Svého průvodce po archivních celcích, vzešlých z působnosti církevních ústavů, začnu fondem **Arcibiskupství Olomouc** (AO), třebaže není ani největší, ani nejstarší a do Olomouce se přistěhoval z Kroměříže až v druhé půli šedesátých let minulého století. Je však jádrem, kolem kterého se vše točí, tudíž mu první místo právem náleží. Ve svých počátcích přirozeně splýval s archivem kapitulním, jak svědčí nejstarší kopiář z počátku 14. století a první inventář chrámového pokladu z roku 1435. Ten uvádí 369 listin, které se tak svým významem ocitají vedle zlatých monstrancí a relikviářů, vzácných parament a skvostných rukopisů.

Samostatný biskupský archiv se vyčlenil až na přelomu 16. a 17. století, nemalou roli zde hrála i Kroměříž jako oblíbené sídelní město. Další soupis o 488 záznamech byl proveden až roku 1651, po návratu z Vídně, kam byl archiv převezen, aby nepadl do rukou Švédům. Význam archivu pochopil biskup Karel z Liechtensteina, aby se lépe dařilo udržet ve spisech pořádek, jmenoval roku 1677 prvního archiváře, Jana Hladila.

S uklidněním poměrů nevynikala nutnost pořádku tak očividně, proto spadá další, a to velmi důkladná, pořádací akce až do doby arcibiskupa Rudolfa Jana ve dvacátých letech 19. století. Tehdy vznikl mimo jiné i péčí moravského zemského archiváře Antonína Bočka pětadvacetisvazkový inventář listin, spisy byly manipulovány do dnešní podoby. O archiv se už natrvalo staral samostatný pracovník: dobře je znám například cyrilometodějský badatel František Snopek. Za jeho nástupce byl přijat Antonín Breitenbacher, jemuž se podařilo řadu dílčích celků sestavit v jeden celistvý fond a v řadě svých historických prací předvést bohatství jím spravovaného archivu. Posledním archivářem pak byl jen krátce dobře známý Rudolf Zuber.

V roce 1949 našel jednou dveře archivu zapečetěny, správu převzal stát, konkrétně Krajský archiv Gottwaldovského kraje, od července 1964 pak natrvalo archiv olomoucký. Převoz fondu se neobešel bez protestů ze strany místních patriotů, kteří tehdy ještě cítili, že ztrácejí cosi cenného.

Jedenáctisvazkový inventář byl dokončen roku 1971 a zachycuje celkem 9.415 listin pergamenových a papírových, 1474 kartony spisů, notový materiál, mapy a stovky fotografických snímků.

Skladba fondu je následující: nejdříve pergamenové listiny a odděleně uspořádané listiny papírové, obojí manipulováno do 13 skupin, zpravidla podle příslušnosti k jednomu z deseti kmenových panství, navíc přicházejí skupiny Spiritualia (sign. A), In genere (sign. C) a Varia et externa (sign. J).

Dále následují knihy, z nichž je obzvlášť využívána řada kopií biskupské korespondence od Stanislava Thurza po Ferdinanda Troyera (1516 – 1751).

Spisový materiál se dělí na šest podskupin: nejprve korespondence biskupů a jejich úředníků od Stanislava Thurza po Karla z Liechtensteina, svázaná v konvolutech či na volných listech dochovaná (jen Liechtensteinova korespondence zabírá 110 kartonů).

Druhou podskupinou jsou Spiritualia in genere s odděleními Episcopalia (záležitosti všech kapitul, školy a semináře), Parochialia (záležitosti jednotlivých far) a Monastica (záležitosti církevních řádů, zprávy o nich).

Třetí podskupinou jsou Temporalia, hospodářská správa jednotlivých statků a biskupské kanceláře.

Na tyto podskupiny, zahrnující spisy zpravidla ze 17. až dvacátých let 19. století navazují časově dále písemnosti ordinariátu, tvořícího podskupinu čtvrtou. Ordinariát vyřizoval všechna akta, jejichž vyřízení si vyhradil arcibiskup do své pravomoci, byly příliš důležité na to, aby je vyřizovala konsistoř. Zvláštní oddělení pak náleží žádaným protokolům generálních visitací 19. a 20. století a protokolům biskupských konferencí z let 1931 – 1949.

Pátá podskupina obsahuje písemnosti biskupské dvorské kanceláře, materiál z 19. století se týká záležitostí hospodářských, právních a vnitřně organizačních.

Šestou podskupinu tvoří sekretariáty biskupů a arcibiskupů Vilémem Prusinovským počínaje a Josefem Matochou konče, od poloviny 19. století přinášejí materiál obsáhlý a zajímavý, mezi atraktivní patří třeba dokumenty k případu Theodora Kohna, soukromá korespondence kardinála Bauera, politická a spolková korespondence Stojanova (110 kartonů!).

Na závěr fondu jsou zařazeny účty, tisky většinou úředního rázu a hudebniny, převážně z 18. a 19. století, ojediněle skladby Beethovenovy, Cherubiniho, Mozartovy, Pergolesiho, celkem nijak mimořádné. Pozornost si naproti tomu z hlediska knihařského řemesla zaslouží četné ozdobně vypracované novodobé vazby takzvaných pozdravných adres, blahopřání určených biskupům k nejrůznějším příležitostem.

Druhým páteřním fondem je **Metropolitní kapitula Olomouc** (MCO). Jak bylo řečeno, kapitulní archiv nebyval zprvu oddělován od biskupského. První jménem zatím neznámý kapitulní archivář, o němž slyšíme k roku 1661, odvedl zřejmě dobrou práci, ale časem vždy archiv opět propadl zmatku a musel být několikrát nárazově pořádán. Rozsáhlejší péči mu věnoval až kanovník Jan Josef Buol: čerstvě jmenovaný kapitulní archivář vynáší v únoru 1803 vzácné dokumenty z plamenů hořící katedrální věže a stojí před úkolem beztvarem hromadu roztřídit. Definitivní řád nalézá až po zmiňovaném zásahu z let dvacátých. Správou býval vždy pověřen jeden z kanovníků, málokterý se ale věnoval práci osobně, takže mohu jmenovat jen

Roberta Lichnowského, Josefa Kachníka a před těmito všemi dómského vikáře Antonína Koblihu, konajícího po takřka 60 let (1884 – 1942) službu archivního adjunkta, tedy výkonného archiváře.

Fond podle čtyřsvazkového inventáře, dokončeného roku 1967, obsahuje 2585 listin, 465 knih a 1610 kartonů spisů, 118 map a plánů. Skladba fondu je následující: Zprvu jsou do chronologické řady uspořádány listiny bez ohledu na psací látku, zda jsou pergamenové či papírové. Nejstarší jsou listiny z doby biskupa Jindřicha Zdíka, asi z let 1135/1140, o přenesení olomoucké katedrály od sv. Petra ke sv. Václavu se známým výčtem pozemkového majetku a o zřízení nové kapituly při svatováclavském kostele. Naopak poslední zařazené listiny jsou z roku 1923.

Z knih jsou mimořádně hodnotné protokoly kapitulních zasedání, kde se rozhodovalo o mnoha podstatných věcech celozemského významu. Se vzrůstem vlivu konsistoře v 18. a 19. století však význam kapituly pozvolna klesá. Protokoly jsou dochovány částečně od roku 1541, víceméně souvisle pak z let 1653 – 1941, nejstarší nekrologium založené roku 1263, do něhož byla zanesena i známá a letos aktuální zpráva o vraždě krále Václava III., a čtveřice kopií, zachycujících změny v majetkové držbě biskupských a kapitulních statků.

Spisový materiál se dělí na dva celky, starou a mladší spisovnu. Stará spisovna je celek umělý, vytvořený ve 30. – 50. letech 19. století. Zahrnuje spisy z období přibližně do 70. let 18. století, jejichž obsahová náplň je nejrůznější. Badatelsky využívané jsou osobní spisy kanovníků (sign. D), zajímavost nepostrádají ani další personální záležitosti, například o hudebnících (sign. E IV a), písemnosti soudní (sign. H I), vojenské (sign. H II b), správa knihovny (sign. H II c) nebo péče o katedrálu a patronátní kostely (sign. Ch a).

Mladší spisovna, jejíž počátek se časově lehce prolíná se spisovnou starší, vznikla roku 1870 přemanipulováním dosavadní presenčně vedené notariátní registratury do systému 144 obsahově jednotných skupin. Celkový charakter materie se samozřejmě příliš nezměnil, takže se i tu setkáváme s agendou známou již ze spisovny starší, k níž bych přidal dokumenty stavební, speciálně o správě kanovnických residencí (sign. 48).

Zachováno je rozsáhlé oddělení účtů, dělených na pět podskupin. Na závěr fondu jsou zařazeny mapy a plány včetně pozoruhodných znakových tabel kanovníků či nástěnných kalendářů s heraldickou výzdobou a vedutou Olomouce. Obecně pak pro kapitulní archiv platí, že se velká část spisového materiálu týká záležitostí hospodářských, majetkoprávních, nikoli duchovních.

Neoddělitelnou součástí kapitulního fondu je knihovna, rozdělená na dva samostatné fondy: rukopisný soubor a tištěné knihy. Četné rukopisy jsou spojeny s tzv. Olomouckým skriptoriem již řečeného biskupa Zdíka, jenž kapitolu zabezpečil základními pomůckami liturgickými a církevněprávními. Inventář roku 1435 nás seznamuje s 250 svazky, dnes jich máme v regálech 611, z toho 134 patristických a bohovědných, 69 liturgických a 104 právnické, což není zrovna nízké číslo a svědčí o mimořádném zájmu některých kanovníků o tuto disciplinu, jménem známe například Sandera z Rambowa či Bohuše ze Zvole, pozdějšího biskupa.

Rukopisná knihovna je vynikajícím pramenem pro dějiny umění a hudby (přes 70 kodexů je iluminováno, více než 40 notováno), pro vývoj liturgie, knižního řemesla. Však o ni byl také mnohokrát zájem. Dobře známá je kořist švédská, byť se tehdy podařilo naprostou většinu knih odvézt včas do Vídně. Poslední zájemce se objevil roku 1950, a to olomoucká vědecká knihovna: ředitel Křupka, nadšený početnými svozy z vydrancovaných klášterů, hodlal vztáhnout svůj nárok i na tento fond a archiv měl hodně práce ubránit rukopisy před jeho dlouhými prsty.

Tištěné knihy, shromážděné ve staré kapitulní knihovně, jsou počtem skromné: 274 prvotisků, nejstarší z roku 1465, 302 paleotypů a více než 2500 starých tisků do roku 1826. Přirozeně převládá literatura bohovědná a právnická, méně pak historická, přírodovědecká a též lékařská, ale najdeme zde i tituly zemědělské či beletristické (Don Quijote, Robinson Crusoe). V pozoruhodném výběru se objevují díla Erasma Rotterdamského, naopak česky psaných bohemik máme jen pět, zmínku zasluží Práva manská z roku 1538, populární Veleoslavínův Kalendář historický a slavný Božanův kancionál Slavíček rajský.

Bohužel, žádný z těchto celků není odpovídajícím způsobem zpřístupněn a evidován: klíčem k rukopisům je provisorní soupis z roku 1960, prvotisky mají rukopisný

katalog z roku 1945 a v ostatních starých tiscích se vyhledává ještě podle lístkového katalogu někdy z třicátých let 19. století.

Po výkladu o metropolitní kapitule bych na tomto místě snad mohl vhodně připomenout nevelký fond **Kolegiátní kapitula Kroměříž (KK)**, uložený dosud na zdejším zámku pod správou Moravského zemského archivu v Brně. Doba jeho převozu do Olomouce se však nemilosrdně přiblížila, takže se alespoň nepatrně zmíním, že tento fond obsahuje 43 listiny z let 1377 – 1888, 64 knihy, mezi kterými zaujme sedmisvazkový inventář kostela sv. Mořice z let 1683 – 1902 nebo inventář hudebnin a hudebních nástrojů, příslušných tamnímu kůru, z poloviny 19. století. Spisový materiál, sahající od poloviny 16. století až do roku 1946, čítá 71 kartonů. Je rozdělen na starou a novou manipulaci, aniž by však bylo možno najít nějaký výrazný časový předěl – k rozdělení došlo asi při posledním pořádání v 70. letech 19. století. Zajímavé jsou personální doklady kanovníků nebo stavební dokumentace kolegiátní katedrály. Velká pozornost je zaměřena na agendu hospodářskou, zvláště pak nadační. Jako dodatek byly k fondu připojeny úřední knihy a účty svatomořické fary. Třetím fondem, bez něhož by náš archiv nebyl úplný, je **Arcibiskupská konsistoř Olomouc (ACO)**. Počátky konsistoře lze sice stopovat až do roku 1258, kdy biskup Bruno jmenoval svého zástupce, vicegerenta, jakéhosi generálního vikáře. Role úřadu zesílila až za biskupa Karla z Liechtensteina, který ji svou instrukcí z roku 1676 přeměnil na převážně správní orgán diecese. Jeho úloha rostla vlivem postupující byrokratisace církevní správy zvláště od josefinských dob.

Fond je zatím zpřístupněn prozatímním inventárním soupisem z roku 1961, jenž do dvou objemných svazků shrnuje 790 knih a 6209 kartonů spisů. Počet kartonů byl ještě větší, totiž 8392, ale z fondu byl roku 2000 vyčleněn soubor opisů matrik a o čtyři roky později zcela necitlivě roztrhán na čtyři části podle dnes již zcela anachronické krajské příslušnosti obcí ve stavu z roku 1960. A to ještě skončilo dobře, neboť původně se uvažovalo o předání okresním archivům! Raději si nepředstavuji, jak by to dopadlo s více než 300 let starým celkem, jenž utrpěl na své celistvosti újmu již při archivní rozluce roku 1777 mezi olomouckým arcibiskupstvím a nově založeným brněnským biskupstvím.

Skladba fondu je následující: jako první přicházejí na řadu knihy úřední, mezi něž patří nejstarší části fondu, totiž zlomek konfirmační knihy farářů z let 1452 – 1455, následovaný protokolem biskupského soudního oficiála 1469 – 1540 a erekční knihou 1482 – 1552. Hodně žádané jsou děkanské matriky, důkladný popis farností jednotlivých děkanátů pořízený ve čtyřech vrstvách od 90. let 17. do 70. let 18. století, nebo též protokoly generálních visitací z let 1677 – 1797.

Takřka 500 kartonů zabírají protokoly zasedání konsistoře z let 1677 – 1906, po nich přichází klíč ke spisovně, tj. registraturní pomůcky: jednací protokoly, repertáře a knihy prenotací.

Spisový materiál je členěn do 13 skupin, každá skupina pak do signatur. Nejvýznamnějšími skupinami jsou Papalia (sign. A), kam spadají např. kanonisace s významným blokem o procesu Jana Sarkandra, dispense, zprávy ordinářů ad limina, udílení papežských vyznamenání. Dále Episcopalia (sign. B), úmrtí a volby arcibiskupů, ustanovování světících biskupů, generálních vikářů, prelátů, dělení diecese po vzniku diecese brněnské roku 1777, zakládání nových farností, visitace. Acta religionis (sign. C) se dotýkají školství, náboženských spolků a bratrstev, nekatolíků a konvertitů, dokonce projevů magie a upírství. Circa clerum (sign. D) jsou záležitosti duchovních, jedná se o semináře, bohoslovecké studium, ale též o kapituly a život kněžstva. Circa fabrica et peculia (sign. G) obsahuje velmi žádané stavební záležitosti, odkud čerpají uměnovědci a památkáři cenné údaje o stavbách aneb úpravách církevních objektů od kostelů přes kaple, fary, hřbitovy až po sochy. Circa regularia (sign. H) přináší zprávy o jednotlivých řádech a klášterech, ale také o josefinském rušení klášterů a sekularisaci řeholníků. Ve skupině Miscellanea (sign. L) se vyskytují mimo jiné zprávy o kultuře cikánů z poloviny 19. století.

Na konec fondu jsou zařazeny velké celky visitačních protokolů, dochovaných někdy již od sklonku 18. století do poloviny století 20., a dále inventáře far, naprostou většinou z prvního desetiletí 19. století.

Nemohu zde pominout poslední klíčový fond, který nám přivádí do archivu zdaleka nejvíce zájemců, totiž **Sbírku matrik** (M). Ta nepodléhá režimu ostatních církevních

fondů, o němž bude řeč na konci, neboť je majetkem státním, vznikla však činností církevních orgánů a proto zde má své místo.

Vedení matrik nařídil roku 1591 biskup Stanislav Pavlovský v duchu závěrů Tridentina. Zprvu se evidovaly jen křty a sňatky, pohřby až od roku 1614. Změnu přinesl josefínský patent z roku 1784, matrikám přiznal charakter úřední knihy státní, určil pravidla zápisu a později ještě zavedl místo dosavadní latiny či národních jazyků povinně němčinu. Kněz tak byl pasován do role státního úředníka s přenesenou pravomocí, což trvalo (s výjimkou německé okupace) do roku 1949: tehdy byly všechny veřejné matriky církvím odňaty a svěřeny onomu kříženci státní správy a samosprávy, řečenému národní výbor.

V našem archivu jsou uloženy matriky z oblasti zahrnující přibližně bývalý Olomoucký kraj v hranicích z roku 1949 – 1960 s výjimkou Jesenicka. Soubor je u římsko-katolické církve uspořádán podle děkanátů, na nižší úrovni pak podle farností, vše podle stavu k roku ukončení veřejné funkce církevních matrik, tedy 1949. Novodobé matriky ostatních církví protestantských, zveřejněné roku 1849, jsou pořádané podle jejich organizačních jednotek, matriky civilní, zavedené roku 1868, podle soudobých politických okresů. Židovské matriky z celé republiky jsou dnes soustředěny v Národním archivu v Praze. Matrik je v našem archivu evidováno celkem 3370 a neustále přibývají podle postupující takzvané ukládací lhůty: ta probíhá 100 let po uzavření matriky rodné, 75 let u matrik oddacích a úmrtních. Svazky, do nichž se začalo zapisovat třeba v polovině 19. století, které ovšem nestihly být uzavřeny do roku 1906, leží dosud na matričních odděleních městských a obecních úřadů. Sbírkou matrik je tak jediný neuzavřený fond ze všech, o kterých je tu řeč.

Nejstarší matrika – rýžovišťská – byla vedena od roku 1583, dalších osm pak sahá do dob předbělohorských. V kombinaci s opisy matrik, o nichž byla řeč u fondu arcibiskupské konsistoře, má takřka každý zájemce naději sestavit si s notnou dávkou štěstí svůj rodokmen, sahající až ke konci 17. století.

Zatím neúplně zpracovaným fondem je **Lenní dvůr Kroměříž** (LDK). Pod tímto laiky často komoleným názvem se skrývá registratura manské kanceláře. Kancelář

vedla agendu, týkající se přímých lén olomouckého biskupství a arcibiskupství. Léna, neboli manství, statky dědičně propůjčené světským držitelům původně odměnou za vojenské služby, byla rozseta po celé Moravě – nejčastěji po jejím severním a východním okraji – a v přilehlých částech Slezska i Čech a jejich celkový počet, jenž se ovšem v různých dobách měnil, dosahuje čísla 60. Lenní systém je dílem biskupa Brunona ze Schauenburgu, rozumí se druhé půle 13. století, a končí zánikem patrimoniální správy roku 1850, zahrnuje tedy fond lenního dvora úctyhodné časové rozmezí šesti set let, když nejstarší listina pochází z roku 1249 a poslední spisy nesou letopočet 1888.

Součástí fondu jsou pergamenové listiny (327 kusů), papírové listiny v počtu několika tisíc, 114 lenních knih, písemnosti samotné lenní dvorské kanceláře a pak už spisy jednotlivých lén, to vše v takřka tisíci krabicích – během pořádání ovšem toto číslo neustále stoupá. Listiny dokumentují především změny držitelů lén. Knihy patří mezi české unikáty, poněvadž dokumentují činnost právně samostatného lenního soudu: záležitosti lén totiž nespádaly pod soud zemský, nýbrž soud manský. O jeho působnosti nás dobře spravují soudní protokoly, půhonné knihy, tzn. jakýsi soupis žalob, pro obor soudnictví nesporného pak manské desky se zápisy dokladujícími střídání leníků, protokoly investitur, knihy sirotčí a testamentní... a samozřejmě další. Fondem výrazně hospodářské povahy je **Ústřední ředitelství arcibiskupských statků** (ÚŘAS). To vedlo správu přímého majetku arcibiskupství: pozemků orných i lesních, zemědělských dvorů, průmyslových podniků. Ředitelství vzniklo postupnou centralisací správy dříve samostatně řízených arcibiskupských panství. Na samém počátku vidíme trojici biskupských hospodářských radů, visitující čas od času podle potřeby již v 16. století statky. V polovině 17. století vzniká sice při biskupské kanceláři, nicméně mimo její vlastní rámec, buchhalterie, účetní oddělení biskupského dvora, pověřené revisním dohledem i nad účty panství. Na přelomu 17. a 18. století svolává již nově ustanovený komorní ředitel pravidelná kolegia hejtmanů jednotlivých panství, podoba úřadu se dotváří roku 1830 a trvá až do zaboru arcibiskupského majetku a zrušení ústředního ředitelství roku 1948, samozřejmě

s určitými změnami, zmíním například první pozemkovou reformu, jež připravila arcibiskupství o většinu polností, či vnučenou správu za německé okupace.

Ve struktuře fondu, podchyceného sedmnáctisvazkovým inventářem z roku 1974, se dobře odráží původ tohoto rozsáhlého celku, jehož jednotlivá spisová oddělení jsou tříděna podle dříve samostatných panství a biskupských institucí – účtárny, stavebního a lesního ředitelství, lesozařizovací kanceláře a právního referátu. Nepovažuji za nutné unavovat Vás podrobnějším výkladem, jenom se zmíním o nejzajímavějších a nejžádanějších archiváliích fondu. Jsou jimi bezesporu urbáře, soupisy robot a knihy popisů panství, vše pro 16. – 18. století, dále bohaté prameny pro dějiny lesnictví, železářství a dolování od 17. století. Fond je nepominutelný při výzkumu dějin měst a obcí arcibiskupovi poddaných: Olomouc, Kroměříž, Vyškov, Svitavy, Kelč, Osoblaha, polská Ketř a Tlustomosty. Nejde jen o písemnosti povahy hospodářské či majetkoprávní: mimořádně důležité jsou plány nesčetných staveb. Pro Kroměříž kupříkladu plány zámku, kostelů, parků a zahrad, budovy semináře a dalších domů, pro Olomouc plány regotisace katedrály, arcibiskupského paláce, hejčínského kostela...Nelze vypočítávat dále všechno, co se ve 20.436 knihách, 4.463 kartonech a 19.165 mapách a plánech nalézá.

V návaznosti se mohu jen letmo zmínit o bliženeckých fondech **Ředitelství kapitulních statků (ŘKS)** a **Správa prebend kapituly Olomouc (SPKO)**. První z nich měl na starosti správu tzv. komunních kapitulních statků, z jejichž výnosu se hradily společné potřeby kapituly a zbytek se rozděloval kanovníkům. Druhý zajišťoval vrchnostenskou správu privátních statků, tedy příslušících bezprostředně jednotlivým kanovníkům k jejich osobnímu užítku – výjimkou byly statky dvou nejvyšších dignitářů, děkana a probošta, spravované zcela samostatně. Této náplni odpovídá dochovaný materiál, postižený bohužel ztrátami. Fondy jsou přínosné pro zájemce buď o hospodářské dějiny poddaných obcí od roku 1772 do roku 1920, anebo o výkon vrchnostenské správy na panstvích v kratičkém období 1784 – 1850.

Posledním fondem, který bych měl představit, je **Universita Olomouc (UO)**. Dokumenty vzniklé činností university byly přirozeně ukládány v archivu olomoucké jezuitské koleje, jehož struktura je nám známa již k roku 1678. Snad počátkem 18.

století byl archiv přemanipulován a universitě se dostalo svébytného spisového oddělení. Do roku 1765 byly povinnosti archiváře spojeny s funkcí universitního kancléře, napříště o ně měl pečovat notář. Po zrušení řádu (1773) byly však písemnosti koleje odvezeny do dvorské knihovny vídeňské, nakonec pak skončily od roku 1858 v brněnském zemském archivu.

Universitní akta sice v Olomouci zůstala, ale ve značném nepořádku, který odolal všem pokusům o uspořádání až do roku 1928, kdy byl zhruba inventarisován profesorem církevních dějin Augustinem Neumannem a arcibiskupským archivářem Antonínem Breitenbacherem.

Současný inventář pochází z roku 1962 a zpřístupňuje 48 listin, totiž opisů doktorských diplomů, například kardinála Tomáška, arcibiskupa Prečana, biskupů Schinzela a Lazíka. Knih je 1015, z nichž nejdůležitější jsou obě universitní matriky, dohromady z let 1576 – 1855, katalogy posluchačů a 274 doktorských disertací. Spisy zabírají 605 kantonů, na začátek jsou zařazena akta akademických orgánů (rektorát, magistrát, studijní komise a aktuariát, kvestura), postupně následují fakulty bohoslovecká, filosofická, právnická a medicínsko-chirurgické učení – zde bych vyzvedl doklady k dějinám universitní knihovny a k literární činnosti profesorů. Spisy jsou bohužel uspořádány jen nahrubo podle obsahových kategorií do dlouhých časových řad, cílenější bádání je bohužel dosti obtížné. Ozdobou fondu je velký soubor leckdy značně rozměrných grafických listů: 233 samostatných obrazových universitních thesů z let 1679 - 1745, k nimž se váže 36 svazků neobrazových thesů z let 1676 - 1745. Dosud neuspořádané dodatky pak obsahují malou část spisovny olomoucké pobočky litoměřické bohoslovecké fakulty, fungující v letech 1969 – 1974.

To jsou nejdůležitější církevní fondy, uložené v našem archivu. Kdybych měl pokračovat dál, dvě hodiny by mi nestačily: musel bych se věnovat olomouckému kněžskému a kroměřížskému chlapeckému semináři, arcibiskupskému církevnímu soudu, kroměřížskému arcibiskupskému archivu, fondům spolkovým například Apoštolátu Cyrila a Metoděje, Stojanově literární jednotě bohoslovců či Arcidiecesní radě Katolické akce, fondům řádovým, olomouckým dominikánům a kapucínům,

červenským redemptoristům, představlkým voršilkám a úplně nakonec řadě kněžských pozůstalostí, bibliisty Jana Hejčla, sociologa Bedřicha Vaška, archeologa Jana Nevěřila, historika Bohumila Zlámala, nebohého biskupa Stanislava Zely, archiváře Františka Snopka, dómského vikáře Leopolda Dýmala, básníků Karla Dostála-Lutinova a Jakuba Demla... opravdu není možno ani jmenovat všechny.

Internetová doba si oprávněně žádá co nejširší zpřístupnění informací z nejrůznějších oborů. Bylo by od archivářů hanebné, kdyby využívali dostupných zdrojů a sami nashromážděné poznání tajili ve skříních badatelen. Bohužel, archivy mají za knihovny v tomto ohledu velké zpoždění a dá se říci, že pomyslný souboj „dohnat a předejít“ ze své strany odstartovali teprve před několika málo lety. Chybělo při tom takřka vše: zkušenosti s podobnými evidencemi v zahraničí, bezvýhradná podpora nadřízených míst a nakonec samotné počítače...Naše pobočka dostala první počítač až v létě 1994, stroj zastaralý již tehdy a takřka bez programového vybavení, pouze s operačním systémem DOS a „bědaversemi“ programů ARS (Archivní registrační systém) a PEPA (Počítačová evidence podnikových archivů). Zlomem byl teprve rok 2001: jednak se oddělením archivnictví od bezprostředního dohledu ministerstva vnitra výrazně zlepšilo zásobování včetně nákupů výpočetní techniky, jednak proběhla generální celostátní inventura všech fondů, která umožnila doplnit, upřesnit a pročistit tehdy již modernisovanou verzi programu PEVA (Počítačová evidence archivů). Od té doby mají archiváři – a jejich prostřednictvím i badatelé – dosti dobrý přehled o fondech v rámci celé republiky. Nedávným dobám, vzdáleným tehdy jen pár měsíců, kdy v některých i velkých archivech byl soupis fondů „tresorovou“ pomůckou, definitivně odzvonilo.

Zároveň probíhaly od poloviny 90. let ojedinělé pokusy převést do počítačové podoby i inventáře. Výsledky práce OCR programů byly však natolik neuspokojivé, že takřka ve všech případech snaha uvázla. Novým impulsem bylo rozšíření internetu, řada archivářů však měla světovou síť dostupnou nejprve z domova – v naší pobočce, jakkoli byla budova potřebnými instalacemi vybavena již od počátku, byla vnitřní síť zavedena a k internetu připojena až v létě 2003. Dnes se již druhým rokem připravuje portál Archivní VadeMeCum, kde budou kromě všeobecných

informacích o fondech dostupné i inventáře, takže si badatelé budou moci najít a předem objednat písemnosti, o které mají zájem. Portál zatím úplně funguje ve své všeobecné části, inventáře jsou dostupné jen zčásti, zatím se přepisují do databázové podoby, snazší cesty není. Veřejnosti bude VadeMeCum zpřístupněno v rámci spuštění nových internetových stránek opavského archivu nejspíše v příštím roce.

Úplně na závěr bych měl ještě uvést, že takřka všechny hlavní církevní fondy jsou u nás uloženy jako depositum. Některé byly zabrány archivem či jinými státními orgány a po převratu restituovány, jiné, především metropolitní kapitula a konsistoř, ani nepřestaly být církevním majetkem. Vztahy vlastníků, zastupovaných arcibiskupstvím, s archivem jako správcem upravila první depositní smlouva, podepsaná roku 1994. Časem se ukázalo několik nejasností, které se řešily ústními dohodami případ od případu, po schválení nového archivního zákona před dvěma lety bylo ovšem nutno převést je do písemné podoby a odstranit především nejširší třetí plochu v původní smlouvě zcela opomenutou, totiž kopírování archiválií, a to především svépomocné, jež bylo novým zákonem výrazně liberalisováno k velké spokojenosti archivářů.

Podle nové smlouvy, podepsané letos v únoru, jsou všechny církevní fondy stále volně dostupné všem badatelům bez předběžných formalit, jediné omezení proti fondům ve státním vlastnictví je nutnost vyžádat si předem svolení ke kopírování archiválií a k publikování kopií. Zhotovení kopií je vyhrazeno jedině našemu archivu, nelze tedy na rozdíl od dnešní běžné praxe fotografovat dokumenty vlastním aparátem. K tomuto rozhodnutí vedla arcibiskupství snaha zabránit možnému zneužívání volně získaných kopií.